

v Osnovni gramatiki bolgarskega jezika (Sofija, 1942) odločno odklanja marsikak pojav, ker cika na makedonsko stran ali na srbsko narečje. Z velikim trudom dodelana makedonska gramatika Koneskega (Skopje 1952, 54) priznava, da so morali zelo paziti, da se ne bi preveč vrgli po »tujcih«.

Teško je ne se domisliti pokojnega Nestorja, ki je o Slovanih zapisal, da so imeli lepo, veliko in bogato deželo, a so si morali povabiti tujca Rurika, da bi jim vse uredil, seveda po svoje... Koliko različnih pokrajinskih literatur bi danes že imeli Nemci, če bi bili pred sto leti z našo vnemo in spretnostjo začeli realizirati znanstveno dognanje, da je na področju njihovega jezika nič manj kakor 505 narečij!

Vinko Gaberski

Ocene in poročila

NEKAJ POMISLEKOV OB NOVI SLOVENSKI SLOVNICI

Kljub obširni Tomšičevi oceni slovnice v lanskem letniku našega lista (JiS II, 129 sl.) bi rad povedal nekaj svojih pomislevkov, ki naj omogočijo preciznejše opredelitve nekaterih pojmov, saj bomo gotovo dobili vrsto jezikovnih vadnic, ki se bodo v bistvu naslonile na najnovejšo izdajo slovnice. Pomisleke navajam, kakor sem pač zadeval obnje, omejil pa sem se na poglavje o stavku.

1. *Stavčni členi*. Vse slovnice in jezikovne vadnice se zadovoljujejo z izrazom »stavčni členi«, ki ga uporabljajo za naslov ali podnaslov poglavja, nekatere jih tudi naštevajo, nobena pa izraza ne opredeli. Izjemo je napravil le Šuman (1884, 118), njegova definicija pa nam je danes že preohlapna. Najnovejša slovnica uporablja izraz šele pri posameznih členih, ne da bi ga prej kakorkoli nakazala.

Potrebna nam bo precizna definicija o tem, *kaj so stavčni členi*, saj vemo, da uhajajo dijaki pri razčlenjevanju stavkov nehotne na področje besednih vrst, zlasti, če ima stavčni člen eno samo besedo.

Natančneje naj pojasni to vprašanje še drugi pomislek!

2. *Kaj je stavek*. Definicijo (283) naj bi podprl oziroma obrazložil primer:

- a) Dober — ljubiti — otrok — starši
- b) Dober otrok starše ljubi.

V primeru pod a gre res za *besede*, od katerih ima »vsaka... zase svoj pomen, v tej skupini pa nič ne povedo«.

V primeru pod b pa je obrazložitev preohlapna, saj ne gre samo za to, da »so besede tako razvrščene, da iz njih spoznamo miselno zvezo«, temveč gre za posamezne *dele stavka*, ki so med seboj *v določenih odnosih*, torej za stavčne člene. Prav zato besede niso več v poljubnih oblikah, saj samo *določene oblike* lahko ustvarijo *določene medsebojne odnose*.

Naj pomagam z drugačnim primerom:

- x) Učenec — hoditi — v — šola
- y) Učenec hodi v šolo.

Za primer pod x naj velja ista obrazložitev kot za primer pod a. V primeru pod y pa je nastal iz besed »v« in »šola« nov pojem (in ne samo nova oblika) »v šolo«, ki ga označujemo s prislovnim določilom, torej s *stavčnim členom* in ne z besedo. Prav tako je dobil opredeljeni pojem »hodi« določen odnos do pojmov »učenec« in »v šolo«, zaradi česar imenujemo to zvezo stavek. To pa je že kvalitativna in ne samo oblikovna sprememba.

Zdi se mi, da je pravilnejša definicija iz prve izdaje slovnice (1947, 264), ki pravi, da stojte besede v nekem redu in določeni *medsebojni zvezi*, ki je izražena v oblikah. (Podčrtal pisec.) Določene medsebojne zveze pomenijo res odnose, za kar v stavku gre.

Zato mislim, da se bo morala nujno spremeniti definicija za stavek in upoštevati, da ne gre samo za besede in njihove oblike ter vrstni red, temveč tudi (ali predvsem) za stavčne dele (člene) ter njihove medsebojne odnose.

3. *Povedek*. »Povedek ali predikat pove, kaj kdo dela ali kaj z njim jè. Izražamo ga z določno glagolsko obliko,« (284) je na prvi pogled jasna in kratka definicija. Ima pa za praktično uporabo (in zanjo gre) tri pomanjkljivosti: a) ne upošteva zanikanih stavkov, b) ne upošteva glagolskega vida in c) pušča dvome, ko je razen določne glagolske oblike tudi povedno določilo del povedka.

a) Da ob zanikanem povedku dijaki skoraj brez izjeme ne vedo, kam bi z nikalnico, je opozorila že Silva Trdinova v članku »Ti nesrečni odvisniki!« (JiS II, 35) in skušala najti rešitev, ki jo podpirajo ustrezni primeri.

Mimogrede naj še omenim, da je spregledala slovnica tudi zanikane oblike nisem, nimam, nočem in nečem v poglavju o povedku prav tako, kot jih zaman iščeš v poglavju o glagolu, kjer bi jih prav gotovo pričakoval. Omemba pri nikalnici (262) je zelo bežna.

Zlasti zanikana oblika pomožnega glagola »ni« velja navadno za »stavčno nikalnico« — dijaku prav tako kot sestavljalcem križank. Zato mislim, da bi se bila morala slovnica izogniti izrazu »stavčna nikalnica« za »ni«, ker bi morala sicer z istim izrazom označiti tudi »nisem«, »nimam«, »ne delam« itd.

b) Slovensko uho je zelo občutljivo za dovršnost in nedovršnost, zato na vprašanje »kaj kdo dela« ne morem odgovoriti »skoči«, ampak le »skače«. Definicija v slovnici je torej tudi v tem pogledu pomanjkljiva in ugotovitve o glagolskem vidu (168) bi bilo treba upoštevati še pri povedku.

c) Drugi stavek definicije, da izražamo povedek z določno glagolsko obliko, nasprotuje sprednjemu »kaj z njim jè«, če je v povedku glagol z nepopolnim pomenom. Povedno določilo namreč ni nikoli določna (osebna) glagolska oblika, ampak se veže z njo v povedek.

4. *Predmet v nikalnem stavku*. Slovnica opredeli najprej predmet v tožilniku kot neposredni predmet v nasprotju s posrednim (predložnim) predmetom, ne opredeli pa predmetov brez predlogov v ostalih sklonih (290).

Če sprejmemo takšno ločevanje predmetov in tudi opredelitev direktno in indirektno prehodnih glagolov (174), potem moramo spremeniti pravilo o predmetu v roditeljski nikalnici stavka (290) približno v obliko: »Neposredni predmet nezanikanega stavka postane v nikalnem stavku predmet v roditeljski.«

Ocenjevalec F. Tomšič se z zgornjo opredelitvijo direktnih in indirektnih objektov sicer ne strinja in imenuje takšno pojmovanje preveč formalistično (JiS II, 134). Če ima prav, potem se stvar seveda bolj zaplete. Kljub temu mislim, da se bomo spornemu problemu predmeta v roditeljski zanikanega stavka najbolj približali z upoštevanjem kakovosti prehodnih glagolov, k razpravljanju pa bo treba pritegniti še poglavje o nikalnicah (262–263). Četudi ne kaže uvajati v slovnico vseh Breznikovih ugotovitev, bo treba vendarle najti za ta primer preciznejšo in uporabno rešitev.

5. *Prilastek*. a) Osebek, predmet in prislovna določila (285, 289, 293) pojasnjujejo povedek oziroma vsebino stavka, prilastek pa samostalnike (290), ocenjevalec F. Tomšič je temu pravilno dodal še »pridevnike, prislove in zveze, ki imajo pomen prislovnega določila« (JiS II, 134). Gre torej za stavčni člen, ki je v bistvu drugačne vrste kot ostali. Mislim, da bi ga bilo treba iztrgati najprej iz okostenelega zaporedja: povedek, osebek, predmet, prilastek, prislovno določilo, in ga postaviti na konec te vrste, kot se je že zgodilo v Slovenski jezikovni vadnici I, ni pa še imelo nikakršnih posledic zanj.

b) Mislim, da gre tu spet za primer, da pojasnjuje prilastek stavčne člene in ne besednih vrst. Gre torej za odnose, o katerih sem govoril že v svojem drugem pomisleku. Zato se mi zdi, da je najbližje zadel S. Bunc, ki je zapisal o prilastkih: »V stavku ne pojasnjujejo glagolov (prav: povedka), ampak natančneje določajo samostalnike (dodal bi kot zgoraj Tomšič), ki stoje kot osebko beseda, povedkovo določilo, predmet, prislovno določilo ali prilastek« (JV II, 67), manjka še zvalnik, ki je sam neke vrste stavek.

c) Po mojem občutku je tudi zveza med prilastki in stavčnim členom, ki ga pojasnjujejo, tesnejša kot med ostalimi stavčnimi členi, kar mi potrjujejo zlasti prislovni izrazi, ki so postali že kar neločljiva celota, njihovi sestavni deli pa imajo v drugačnih okoliščinah še prvotni pomen, n. pr.:

Vsak dan je lep.
prilastek osebko
beseda

Vsak dan je lepo.
prislovno
določilo časa

č) Slovnica našteva pridevniške, samostalniške in števniške prilastke. Števniški (292) pa seveda niso posebna kategorija, saj so glavni števnik od ena do štiri, vrstilni, ločilni in množilni števnik pridevniški, glavni števnik od pet dalje pa »so v imenovalniku in tožilniku edninski samostalniki srednjega spola in se vežejo s prilastkom v roditeljski« (158), kar je v pojasnilu na strani 292 pomanjkljivo, v ostalih sklonih pa spet pridevniški.

Z enako pravico kot števnik bi morali obravnavati potem še zaimke, prislovi in nedoločnike, kar je sicer slovnica opravila med pridevniškimi in samostalniškimi prilastki, naslov pa ne bi smel biti »števniški prilastki«, ampak »števnik kot prilastki in prilastki ob števnikih«.

Teh nekaj opomb sem napisal, ker sem zadeval ob ta vprašanja pri primerjanju obeh izdaj slovnice in jezikovnih vadnic, ki nam rabijo pri srednješolskem pouku, ne bi pa hotel apodiktično uveljavljati novih definicij in obrazložitev. Opombe naj bi bile le povod za nadaljnje premišljanje. *Boris Misja*

TAM GORI ZA HRAMOM

Ob petdesetletnici svojega soustanovitelja pisatelja Antona Ingoliča je mariborska založba izdala izbor iz njegovih predvojnih črtic in novel.* Urednik knjige Mitja Mejak je odbral le značilnejše od njih, avtor pa jih je pregledal in rahlo popravil. Med ponatisnjenimi krajšimi teksti so nekateri še danes tolikanj vredni, da bi bilo škoda, če bi ostali povojnemu rodu dostopni le med platnicami Ljubljanskega Zvona in Obzorij.

Predvojnega Ingoličevega umetništva kajpada še zdaleč ni mogoče do kraja spoznati in vrednotiti zgolj po teh krajših sestavkih, ki so večkrat samo izhodišče za njegove povesti in romane (n. pr. Splavar, Tam gori za hramom, Likof in Zeja). So pa te novele in črtice važna dopolnitvena prvina njegovega umetniškega portreta, ker v ožjem smislu razkrivajo vso urejenost njegove umetniške narave: snovno in tematično uperjenost, idejno usmerjenost in oblikovno metodo in zmogljivost.

Prizorišče življenjskih zgodb, zbranih v tej knjigi, je Dravsko polje s Halozami. Te zgodbe in njih nosilci kažejo pokrajinske socialne in deloma nanje vezane psihološke značilnosti, hkrati pa so organski del splošnega slovenskega socialnega razvoja pred vojno. Gospodarske razmere v Halozah, kakor jih je opisal Franc Zgeč v Sodobnosti (1935—1936), so povzročile huda socialna nasprotja, ki so nagradila pred Ingoliča kopico duhovnih problemov ubožanega viničarskega stanu in njegovih gospodarjev. V zavesti haloških viničarjev in kočarjev je odkril pisatelj življenjsko brezperspektivnost, obup in brezmočno vdanost v njih do skrajnosti podrejeni gospodarski položaj, med gospodarji pa poleg izrabljanja še narodnostno renegatstvo in hitlerjanstvo, ki si je znalo pridobiti del mlačne, na osebno ugodje in korist obrnjene trgovske in uradniške plasti. V enakšnem nasprotju se je trla tudi vas na Dravskem polju: nasproti hlapcem, deklam in propadajočemu malemu kmetu in obrtniku, tedaj tisti plasti, ki je bila ali že izkoreninjena ali pa je šele drsela v gospodarski propad in jo je predvojna prezadolžena slovenska vas številčno vedno bolj množila, se postavlja v novelah in črticah trden podravskega kmeta, ki se poskuša obdržati na spolzkem liberalnem ekonomskem položaju.

Takšen izbor snovi, še bolj pa idejni pristop k njej in razvit čut za posameznikovo družbeno usodo so uvrstili Ingoliča pred vojno med znane slovenske socialne realiste, med tiste, ki so brez pristranskega patosa in brezplodnega sentimentalizma opisovali temne in svetle vrvine vaškega življenja v vsej njegovi materialni, vnanji, in individualno psihološki pojavnosti. Niso samo materialne razmere tiste, ki premetavajo Ingoličeve ljudi v teh novelah in črticah, čeprav mu je uspelo pokazati njihovo oblikovalno moč glede individualne človeške morale in dejavnosti. Tu sta še erotika in ne nazadnje alkohol, ki rišeta brazde v duševnost njegovih ljudi, upogibata in rahljata značaje in jih ženeta v pogubo. Z oblikovanjem takih pijači vdanih oseb je poudaril Ingolič individu-